

Copyright © 2024 T.C. Gençlik ve Spor Bakanlığı
http://genclikarastirmalari.gsb.gov.tr/
Gençlik Araştırmaları Dergisi • Ağustos 2024 • 12(33) • 32-51

ISSN 2791-8157
Başvuru | 28 Temmuz 2023
Kabul | 05 Ocak 2024

Örgün Eğitime Alternatif Kariyer Olarak Çıracılık: İstanbul Oto Sanayilerindeki Gençler Üzerine Bir Araştırma

Ayşe Bedia Şahin*

Hakan Karaman**

Ömer Miraç Yaman***

Öz

Çıracılık eğitimi sadece ülkemizde değil dünyada da köklü geçmişi olan bir eğitim sistemidir. Ülkemizde en gelişmiş örnekleri Osmanlı lonca teşkilatıyla görülmüş iken günümüzde 3308 sayılı kanunla yapılandırılmıştır. Bu araştırma, bu sistem içerisinde çıracılığa devam eden gençler üzerinden çıracı olmanın getirdiği düşünce ve deneyimleri anlamaya çalışan bir gençlik araştırması olarak kurgulanmıştır. Nitel araştırma desenine göre yürütülen bu araştırma kapsamında İstanbul'da oto sanayide çıracı olarak çalışan 12 gençle derinlemesine mülakat yapılmıştır. Bu anlamda gençlerin sahip oldukları aile profilleri ve ailelerin çıracılığa yaklaşımları, eğitim yaşamındaki deneyimleri ve akran ilişkileri, çıracılık süreci şartları ve tecrübeleri ve gelecek planları üzerine veriler elde edilmiştir. Ulaşılan sonuçlara göre ailelerin genel olarak çocuklarının genç yaşta çalışmasına olumlu yaklaştığı, eğitim yaşamındaki olumsuz deneyimlerin gençlere çıracılık sürecini bir kariyer alternatifi olarak sunduğu, çıracılık sürecinin ilk dönemleri aşıldıktan sonra sevilerek yapıldığı, genç yaşta meslek sahibi olmanın eğitime devam eden gençlere kıyasla bir avantaj olarak algılandığı ve sanayi tecrübesi üzerine gelecek planlarının kurulduğu anlaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Gençlik, Çıracılık, Sanayi, Mesleki Eğitim

* Sosyal Hizmet Uzmanı, ERSHH Ümraniye Toplum Ruh Sağlığı Merkezi, İstanbul, Türkiye. bediasahin21@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0638-874X

** Araştırma Görevlisi, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. karamannhakann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5729-6012

*** Profesör Doktor, İstanbul Üniversitesi Cerrahpaşa Sosyal Hizmet Anabilim Dalı, İstanbul, Türkiye. omy@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9989-8575

Abstract

Apprenticeship education is an education system that has a deep-rooted history not only in our country but also in the world. While the most developed examples in our country were seen with the Ottoman Guild Organization, today it is structured with the law numbered 3308. This research has been designed as a youth research that tries to understand young people's thoughts and experiences of being an apprentice who continue their apprenticeship in this system. This study was carried out according to the qualitative research design. In this context, in-depth interviews were conducted with 12 young people working as apprentices in the auto industry in Istanbul. In this sense, data were obtained on the family profiles of the young people and their families' approaches to apprenticeship, their experiences in education and peer relations, the conditions and experiences of the apprentice process and their future plans. According to the results, it has been understood that families generally find their children's working at a young positive and that the negative experiences in education life brings forth the apprenticeship process as a career alternative for young people. Besides, it has been understood that after the initial stages of the apprenticeship process are over, it is done with love, having a job at a young age is perceived as an advantage compared to young people who continue their education, and future plans are based on industry experience.

Keywords: Youth, Apprenticeship, Industry, Vocational Training

Giriş

İnsan yaşamı, doğumdan ölüm sürecine kadar farklı birçok dönemi içermektedir. Ancak biyolojik, psikolojik ve toplumsal açıdan hızlı ve önemli değişimlerin olduğu süreç kuşkusuz gençlik dönemidir. Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) ve Birleşmiş Milletler (BM) gibi uluslararası kuruluşlar ise gençlik dönemini 15-24 yaş grubu olarak kabul etmektedirler (United Nations, 2013). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 10-19 yaş arasını ergenlik, 15-24 yaş arasını gençlik dönemi ve 10-24 yaş grubu bireyleri ise genç insanlar olarak tanımlamaktadır. Genç bireyler olarak sınıflandırılan bu grup; ülkenin en aktif, en hareketli, değişime ve gelişime açık, yenilikçi, ülkenin gelişimine yön veren kesimdir (Şenol ve Mazman, 2014). Ülkemizin gençlerine sunulan eğitim imkânları 1973 yılında yayımlanan 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu'nda da (Resmî Gazete, 1973) belirlenen esaslardan oluşmaktadır. Bu kanuna göre eğitim sistemi örgün ve yaygın eğitim olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Örgün eğitim, aynı yaş grubunda olan ve aynı seviyedeki bireylerin eğitim almalarına yönelik oluşturulmuş zorunlu eğitim sistemidir. Örgün eğitim, 4+4+4'lük sisteme göre hazırlanmıştır ve okul öncesi, ilköğretim, ortaöğretim ve yükseköğretim kurumlarını içine almaktadır. Yaygın eğitim ise belirli bir yaş grubu olmaksızın toplumun her kesimine mesleki açıdan bilgi, tecrübe ve deneyim kazandıran bir sistemdir ve halk eğitim merkezleri ile çıracılık eğitim sistemini kapsamaktadır. Yaygın eğitim sistemine dâhil olan gençler, büyük oranda örgün eğitim sistemine daha önce dâhil olmuş yahut bir şekilde örgün eğitim sisteminden kopan gençleri içermektedir (Senar ve Garip, 2013).

Günümüzde örgün eğitimin yaygınlaşması ve yükseköğretimin öneminin artmasıyla birlikte yetiştirilen nitelikli meslek elemanı sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Bu bireyler ülkelerin kalkınma, sürdürülebilirlik, yenilikçi ve katılımcı kalkınma planları için var olan önemli beşerî kaynaklardır. Bu açıdan bu alanlarda yapılan eğitim yatırımları ve teşvikleriyle birlikte meslek öğretilerine dair bilgi, beceri ve deneyim artmaktadır. Bu duruma paralel olarak da istihdamın artması ve kalkınma süreçlerinin hızlanması beklenmektedir (Yeşilkaya ve ark., 2020).

Günümüz ülke ekonomilerinde kalkınma sürecinin daha hızlı ve daha az maliyetle ilerleyebilmesi gerekmektedir. Bu açıdan bakıldığında yetiştirilmek üzere istihdam sürecine dâhil edilen gençler ülke kalkınması için oldukça önem arz etmektedir. Aynı zamanda bu gençlerin farklı öğrenim düzeylerine sahip oluşu bireylerin istihdam süreçlerinde de etkili olabilmektedir. Gençlerin örgün ya da yaygın eğitim sistemlerinden birini tamamlama durumlarına göre farklı sektörlerde iş gücüne dâhil olduğu düşünülmektedir. Genç nüfusun sektörlere göre istihdam edilme oranları incelendiğinde 2020 yılında, %20.7'sinin tarım sektöründe, %31,4'ünün sanayi sektöründe, %53.5'inin ise hizmet sektöründe yer aldığı görülmektedir (TÜİK, 2023). Eğitim yaşamından ayrılan gençler montaj, sanayide boyacılık ve kaynakçılık, gibi vasıf gerektirmeyen işlerde istihdam sürecine dâhil olmaktadır (Arkan, 2011). Bu açıdan bakıldığında daha formel olarak ilerleyen çıraklık kültürü meslek elamanı yetiştirmede ön plana çıkmaktadır.

Çıraklık doğrudan toplumun ihtiyaç ve gereksinimlerine yönelik faaliyet gösteren bir meslek grubunun rol ve sorumluluklarını ve mesleğin gerektirdiği bilgi, beceri ve donanımı işin icra edilmesi sürecinde öğrenilmesini sağlayan en eski metotlardan biridir (Karataş, 1993). Çırak ise çıraklık sözleşmesi esaslarını baz alan ve buna yönelik verilen talimatları iş yaşamında öğrenen kişidir (Resmî Gazete, 1986). Çıraklıkla ilgili en eski yasalara Hammurabi Kanunlarında rastlanmaktadır (Yılmaz, 2002). Türk toplumlarındaki ilk örnekleri Ahilik teşkilatıyla başlanmış ve daha sonraki yıllarda Lonca sistemi ile çıraklık tam anlamıyla kurulmuştur (Yılmaz, 2002). Eğitim hayatına ileri düzeyde devam edemeyecek gençlerin çıraklık süreciyle meslek sahibi olması hedeflenmiştir (Yılmaz, 2002). Günümüz Türkiye'sinde ise çıraklık eğitimi açısından önemli düzenlemelerin ilki 1986 yılında çıkarılan 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu ile oluşturulmuştur. Bu kanunda çıraklık ve mesleki eğitim bir bütün olarak ele alınmıştır. Çıraklık ve mesleki eğitimle ilgili son düzenleme ise 2001 yılında Mesleki Eğitim Kanunu'nda yapılan bir değişiklik ile sağlanmıştır (Resmî Gazete,1986).3308 sayılı kanun bir bireyin çırak olabilmesi için en az 14 yaşını doldurmuş, 19 yaşından gün almamış ve en az ilkokul birinci kademe eğitimini tamamlamış olması gerektiğini belirtir. Bu yaş grubundan daha küçük olan bireyleri ise aday çırak olarak tanımlamaktadır (Resmî Gazete, 1986).

Sanayileşme oranı gün geçtikçe artan ülkelerden biri olan Türkiye'nin gençlerinde çıraklık süreçlerinin başlamasında ve çıraklık oranının artmasında birçok sosyokültürel ve sosyoekonomik faktör etkili olmaktadır. Ülkelerin gelir dağılımının adaletsiz oluşundan kaynaklı olarak ortaya çıkan yoksulluk, göç, nüfus artışı, kayıt dışı istihdam, eğitime erişim olanaklarının kısıtlı oluşu, uyarıcı maddelerin erken kullanımı, ailenin baskısı, kişinin eğitime karşı isteksizliği, çalışma yaşamının olumlu yanları ve erken

yaşta ekonomik bağımsızlık kazanma gibi birçok faktör gençlerin erken yaşta iş gücüne dâhil olmasına ve çıraklığa yönelmesine etki etmektedir (Fidan, 2004; Turla ve ark., 2009). Çıracılık olarak istihdama dâhil olmanın gençler üzerinde birçok etkisi bulunmaktadır. 3308 Sayılı Kanun'a göre çıraklık eğitiminin gence sağladığı olumlu etkiler çırakların tüm öğrencilik imkânlarından faydalanmaları, erken yaşta sosyal güvenceye sahip olmaları, mesleki bilgi ve beceri kazanmaları ve iş yeri dışında, okulda farklı kişilerle etkileşimde bulunarak sosyal ilişkilerini geliştirebilmelerine imkân sağlamak olarak ifade edilmektedir (Resmi Gazete, 1986). Erken yaşta meslek yaşamına dâhil olmanın getirdiği olumsuz etkiler ise meslek hayatına dâhil olmalarıyla birlikte gençlerin çocukluk ve yetişkinlik arasındaki geçiş dönemini tam olarak yaşayamamaları, öğrenimlerine devam edememeleri, ustaları ve müşterileri tarafından istismara uğramaları, bağımlılık oluşturuca zararlı maddelerle ilgili görece daha erken yaşta tanışmaları, ucuz iş gücü olarak istihdama dâhil olmaları ve genel insanî hizmetlere ulaşamama gibi risklerdir (Bildik ve ark., 2004; İkizoğlu ve ark., 2007). Çalışan gençlerde alkol kullanımı ve klinik anlamlılık taşıyabilecek ciddilikteki alkol tüketimi yaygınlığı önemsenmesi gereken bir düzeydedir. Alkol kullanım bozukluklarının gelişmesine karşı gerekli önlemlerin planlanması açısından çalışan gençlerde bu bozukluklarla ilgili risk etmenleri ayrıntılı olarak ele alınmalıdır. (TİSK, 1995). Türkiye'de çıraklığa ilişkin literatür incelendiğinde; doğrudan çıraklığın veya çırakların ele alındığı sınırlı bir birikimin söz konusu olduğu görülmektedir. Bu çalışmalarda çıraklığın kaygı düzeyi (Metin ve ark., 2008), benlik algısı (Özmen, 1997), yaşam kalitesi (Dündar ve ark., 2006) ve depresyon (Öner ve ark., 2004; Sütuluk ve ark., 2005) gibi psikolojik unsurlarla ilişkisi incelendiği görülürken İlhan ve arkadaşları (2005) çıraklarda alkol kullanımı üzerinden bağımlılık temelli bir araştırma yürütmüştür. Yine Abay (2002) ve Büken ile Büken (2013) çıraklığın eğitim ve iş yaşamı şartlarına ilişkin değerlendirmelerde bulunmuşlardır. Görece yakın tarihli çalışmalarda ise Üzümcü (2016) ve İçli ile Bağış (2018) daha geniş bir perspektifle çıraklık sisteminin gençler üzerindeki etkileri üzerine odaklanmışlardır. Bu çalışma ise, temel genç iş gücünün toplumsal yaşamın bir parçası olarak oto sanayi işletmelerinde nasıl var olduğunu belirlemek ve ne tür deneyimlerle sürecin ilerlediğini ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Bu doğrultuda gençlerin çıraklığa başlama nedenleri, sosyokültürel yapıları, ailelerinin yaşamlarındaki yerleri, erken yaşta meslek yaşamına dâhil olma nedenleri, eğitim süreçleri, meslekle olan bağları, çıraklık sürecinin yaşamlarında oluşturduğu değişiklikler, meslek yaşamına bakış açıları ve geleceğe yönelik kariyer planları ele alınmıştır. Bir gençlik araştırması olarak bu çalışma, Türkiye'deki gençler için önemli bir kariyer alternatifi olan çıraklığı, gençlerin gözünden ve çeşitli boyutlarda ele alan yaklaşımıyla konuya ilişkin çevreyici bir okuma yapmakta ve bu açıdan özgün ve önemli bir katkıyı literatüre sunmaktadır. Bir gençlik araştırması olarak bu çalışma, Türkiye'deki gençler için önemli bir kariyer alternatifi olan çıraklığı, gençlerin gözünden ve çeşitli boyutlarda ele alan yaklaşımıyla konuya ilişkin çevreyici bir okuma yapmakta ve bu açıdan özgün ve önemli bir katkıyı literatüre sunmaktadır. Bu çalışma ise, temel genç işgücünün toplumsal yaşamın bir parçası olarak oto sanayi işletmelerinde nasıl var olduğunu ve ne tür deneyimlerle sürecin ilerlediğini ortaya koymak amacıyla yürütülmüştür. Türkiye'deki gençler için önemli bir kariyer alternatifi olan çıraklığı, gençlerin gözünden ve çeşitli boyutlarda ele alan

yaklaşımıyla konuya ilişkin çevreleyici bir okuma yapmakta ve bu açıdan özgün ve önemli bir katkıyı literatüre sunmaktadır. Bu doğrultuda aşağıdaki araştırma sorularına cevaplar aranmıştır:

1. Çıkraklık yapan gençlerin aile içi ilişkileri nasıldır?
2. Gençlerin çıkraklık öncesi örgün eğitim tecrübeleri nasıl ilerlemiştir?
3. Gençlerin çıkraklık sürecine ilişkin tecrübe ve düşünceleri nasıldır?

Yöntem

Bu araştırmada nitel araştırma deseni kullanılmıştır. Nitel araştırmayı, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama tekniklerinin kullanıldığı, alqıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” olarak tanımlamak mümkündür (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Disiplinler arası bakış açısıyla yapılan nitel araştırma, araştırmannın ana probleminin yorumlayıcı ve genelleme kaygısı gütmenden incelenmesini gerektirmektedir (Altunışık ve ark., 2007). Nitel araştırmalar, araştırma sürecine dâhil edilen eylemin, olayın ve sürecin nasıl tanımlandığına ve niteliğine odaklanmaktadır (Karasar,2007). Bununla birlikte sebep-sonuç ilişkisi kurmaktan ziyade araştırma konusuna yönelik yorumlama ve anlama ön plana çıkmaktadır (Tanyaş, 2014). Diğer yandan bu konuya yönelik literatüre katkı sunan nicel araştırmalardan ayrılarak katılımcıların söylemlerine odaklanmaktadır (Creswell, 2017). Bu çerçevede çıkraklığın gençlerce deneyimlenmesi ve onlar için anlamı belirlenmeye ve anlaşılmaya çalışıldığı için mevcut çalışmada nitel araştırma yönteminin kullanılması uygun görülmüştür. Tüm bu dinamikler çerçevesinde bu çalışmada “Oto Sanayi’de çıkrak olarak çalışan gençlerin çıkraklığa ilişkin görüş ve deneyimleri nasıldır?” sorusuna cevap aranmıştır.

Çalışma Grubu

Çalışmanın araştırma grubunu 18 yaş altında olan, oto sanayide çıkrak olarak çalışan ve işi öğrenen 12 genç/ergen oluşturmaktadır. Katılımcıların en genci 14, en büyüğü 18 yaşındadır ve bu gençlerin yaş ortalaması 16,5 olarak belirlenmiştir Araştırmaya dâhil edilen katılımcıların seçiminde amaçlı ve kartopu örnekleme kullanılmıştır. Amaçlı örnekleme, nitel araştırmalarda genellikle tercih edilen yöntemler arasındadır. Amaçlı örnekleme, sınırlı kaynakların verimli ve etkin kullanımı için bilgi bakımından değerli veri kaynaklarına ulaşılması ve seçilmesi için kullanılan bir tekniktir (Yağar ve Dökme,2018). Kartopu örnekleme ise söz konusu çalışmada bu yöntemle referans bir kişi belirlenmekte ve bu kişi aracılığıyla diğer katılımcılara ulaşılmaktadır. Süreç kendi içinde bir döngü halindedir. Katılımcıların etkisiyle araştırmaya dahil olan kişiler artar ve örneklem büyür (Yağar ve Dökme, 2018). Bu kapsamda çalışmamızda amaçlı örnekleme ile doğrudan oto sanayide iş gücüne dahil olan bireylerle iletişime geçilmiş, kartopu örnekleme ile de bu bireylerin aynı özelliklere sahip akran gruplarına ulaşarak çalışmaya yeni katılımcıların eklenmesi sağlanmıştır (Baltacı, 2018; Yağar ve Dökme, 2018). Bu kapsamda görüşme yapılan katılımcılara ilişkin bilgiler Tablo 1’de sunulmuştur. alt boyutundaysa düşük aralıkta yer aldığı görülmektedir.

Tablo 1. Çalışma Grubuna İlişkin Demografik Bilgiler

İsim	Yaş	Eğitim Durumu	Hanedeki Kişi Sayısı	Çalışılan Alan	İlk İş Deneyimi	Deneyim Süresi
K-1	18	AÖL Mezun	4 Kişi	Boyacı	Hayır	1 Yıl
K-2	18	AÖL Mezun, Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	5 Kişi	Motor	Evet	6 Yıl
K-3	18	AÖL Mezun	5 Kişi	Motor	Evet	5 Yıl
K-4	17	AÖL Mezun, Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	8 Kişi	Motor	Hayır	1 Yıl
K-5	15	Çıraklık Eğitim Merkezi	4 Kişi	Motor	Evet	3 Ay
K-6	17	Meslek Lisesi Terk, Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	6 Kişi	Motor	Hayır	1.5 Yıl
K-7	15	Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	5 Kişi	Boyacı	Evet	1 Ay
K-8	18	Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	6 Kişi	Elektrik ve Motor	Evet	1.5 Yıl
K-9	17	Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	5 Kişi	Motor	Hayır	4 Yıl
K-10	15	Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	5 Kişi	Motor/Mekanik	Hayır	4 Ay
K-11	16	Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	4 Kişi	Motor/Mekanik	Hayır	3 Yıl
K-12	14	Çıraklık Eğitim Merkezine Devam Ediyor	6 Kişi	Motor/Mekanik	Hayır	2 Ay

Çalışmada Kullanılan Veri Toplama Araçları

Bu araştırmada veriler, derinlemesine görüşmeler yapılarak toplanmıştır. Bu görüşmelerde araştırmacı ekibi tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış görüşme formu ve sosyodemografik bilgi formu kullanılmıştır. Derinlemesine görüşme yöntemiyle katılımcıların araştırma konusuna yönelik bakış açılarını kendi görüş ve inanışlarıyla bağlantılı olacak şekilde ifade etmesine olanak sağlanmıştır (Merriam, 2018). Yarı yapılandırılmış görüşme formları ise araştırmacıya belirli sırada soru sorma imkânı tanırken gerekli durumlarda yeni sorular ekleyerek formu genişletme özgürlüğü sunmaktadır (Berg ve Lune, 2019). Bu anlamda araştırmacı ekibi tarafından hazırlanan ve gençlerin aile yapılarını, eğitim yaşamlarını, çıraklığa başlama nedenlerini, çıraklığa ilişkin deneyimlerini, sürece eşlik eden değişimleri ve kariyer planlarına ilişkin soruları içeren 12 soruluk bir görüşme formu kullanılmıştır. Yapılan görüşmelerden ilk ikisi pilot görüşme amacıyla gerçekleştirilmiş olup bu görüşmeler sonucunda gerekli revizyonlar forma eklenmiştir. Yapılan görüşmelerin araştırma konusuna ilişkin önemli veriler içermesi nedeniyle pilot görüşmeler de çalışmanın veri setine dâhil edilmiştir. Görüşmelerin tümü yüz yüze gerçekleştirilmiş olup katılımcıların gönüllü onayına istinaden ses kaydı alınmıştır. En kısıası 16, en uzun 90 dakika olmak üzere toplamda 312 dakikalık ham ses kaydı verisine ulaşılmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verileri veri toplama aracının geliştirilmesinden sonra araştırmacı tarafından İstanbul Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu'ndan 24.08.2022 tarihli ve E- 74555795-050.01.04-490127 sayılı toplantı ile etik kurul onayı alınmıştır. Araştırmacı tarafından 1.12.2022-1.03.2023 yıllarında araştırmaya gönüllü olarak katılmak isteyen çıraklarla yüz yüze yapılan görüşmelerle toplanmıştır. Veri analizi aşamasında kayıt altına alınan her görüşme deşifre edilerek MS Word programına yazılı olarak aktarılmıştır. Yapılan deşifre sonucunda 70 sayfalık yazılı doküman elde edilmiştir. Deşifre edilen görüşmeler araştırmacılar tarafından tekrarlı biçimde okunmuştur ve betimsel analiz yöntemiyle tematik kodlamalar yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda 4 ana ve 15 alt tema belirlenmiştir. Yapılan tematik tasnifin uygunluğu, araştırmanın bütünlüğü açısından değerlendirilmiş ve ilgili alıntılar belirlenerek son okuyucuya sunulmuştur.

Bulgular

Oto sanayide çalışan gençlerin çıraklık sürecine dair görüşlerinin incelendiği bu çalışma, "Aile İçi İlişkiler", "Eğitim Süreçleri", "Çıraklık Süreçleri" ve "Gelecek Planları" olmak üzere 4 ana tema altında tasnif edilmiştir. İlk temada katılımcıların aile içi ilişkileri ele alınmıştır. İkinci temada katılımcıların eğitim süreçleri incelenmiştir. Bu iki tema katılımcıların erken yaşta meslek yaşamına dâhil olma nedenlerini anlamaya yöneliktir. Üçüncü tema katılımcıların çıraklık süreçleri ile ilgili iken dördüncü tema ise katılımcıların gelecek planlarını içermektedir.

Aile İçi İlişkiler

Elde edilen verilerden oluşan ilk tema, katılımcıların aile içi ilişkilerinin çalışma yaşamına etkisinin olup olmadığını anlamaya yöneliktir. Bu temada katılımcıların aile içi ilişkilerini daha net anlamlandırmak amacıyla "ebeveyn tutumu", "ebeveynlerle olan ilişki" ve "iş yaşamına ailenin bakışı" olmak üzere üç alt tema şeklinde ele alınmıştır.

Ebeveyn Tutumu

Katılımcıların aile içi ilişkileri ve ebeveyn tutumlarına ilişkin ifadeleri incelendiğinde; ebeveyn tutumlarının birbirinden farklılaştığı gözlenmiştir.

"Babam önceden çok karıştırdı ama şimdi sadece yol gösterici, nasihat veriyor. Eskiden, çocukken çok baskıcıydı, beni kaybetmekten korkuyordu. Ailemden hiçbir zaman şiddet vs. görmedim. Şöyle söylim ailemin karışacağı şeyler; kötü yol, sigara, alkol, eve giriş çıkış saatleri gibi şeylere çok karışıyorlardı ama onun dışında okuldan kaçtım, kavga ettim gibi şeylerin üstüne fazla düşmezlerdi." K(3)

"Babam okulu bıraktığımda hep oku oku diyordu. Ailemde baskıcı, kuralcı davranışlar görmedim hiç. Ailem aldığım kararlarda beni destekler, yanlış yaptığım zaman doğru olanı gösterirler." K(4)

K-3 ve K-4'ün ifadelerinden de anlaşılacağı üzere, ailelerin gençlerin yaşamında belli bir noktadan sonra bazı konular haricinde sınırları ortadan kaldırdığı, baskıcı yaklaşımdan uzaklaşarak daha çok yol gösterici, destekleyici konumunda yer aldığı dikkat çekmektedir. Ebeveynlerin çocukların istihdam

sürecine dâhil olmasıyla birlikte, gençleri birey olarak kabullendikleri görülmektedir. Ailelerin, eğitim yaşamında yaşanan disiplin kurulu süreçleri, akran zorbalığı, akademik düşüş gibi sorunlara karşı daha umursamaz ya da sakin tepkiler verdiği anlaşılırken, halk arasında kötü yol olarak tabir edilen sigara, alkol, problemlili arkadaş çevresi ve eve geç gelme vb. durumlara karşı daha baskıcı ve sert tepkiler verdiği gözlemlenmiştir.

Öte yandan katılımcılardan bazıları ebeveynlerinin tutumlarında belirsizlik ve ihmalkârlığı söz konusu olduğunu ifade etmiştir:

“Ailem bazen benim fikirlerime saygılı olup özgür olmamı sağlarken bazı dönemlerde daha baskıcı kendi istekleri olsun diye baskı kuruyorlar. Bana karşı bir tutarsızlık olduğunu düşünüyorum.” K(1)

“Bana karışmazlar, görmezlikten gelirler, umursamaz davranırlar.” K(2)

K-1 ebeveynlerinin tutumlarının tutarsız olduğundan, bazı zamanlar onun kararlarına saygılı olurken bazı zamanlar baskıcı davrandıklarından bahsetmektedir. K-2 ise ebeveynlerinin ona karışmadığından, ihmalkâr davrandığından bahsetmektedir.

Ebeveynlerle Olan İlişki

Katılımcıların ebeveynleriyle olan ilişkilerine yönelik ifadeleri incelendiğinde ebeveynlerle olan ilişkilerinin katılımcılara göre çeşitlilik arz ettiği göze çarpmaktadır. Bazı katılımcıların babasıyla ilişkisine nazaran annesiyle daha dostane bir ilişki içerisinde oldukları görülmektedir. “Babamla aynı yerde çalışıyoruz sırt sırta vere vere çalışıyoruz, ondan iyiyiz ama yaşımız ufak değil ilk derdimde babama gitmem. Ancak maddi konularda hep danışırım. Annemle arkadaş gibiyiz, beni vıcık vıcık sevdiği için her şeyimi anlatırım onla aramda daha sıcak bir bağ vardır. Evin içinde hiç gerginlik yok olursa benim arkadaş çevremden kaynaklı olur.” K(3)

Gençlerin “iyi ilişki” anlayışlarının yaşadıkları çevredeki aile dinamiklerine göre şekillendiği görülmektedir. Katılımcıların aileleriyle olan ilişkilerini değerlendiklerinde toplum algısında olduğu gibi “sorun olmama” durumunun normal anlamına geldiğini, yaşanan görüş ayrılıklarından sonra ailesiyle ilişkilerinin koptuğundan bahsetmektedir.

“Ailemle ilişkim iyi. Dışarıdakiler daha kötü mesela babasıyla hiç konuşmayanlar var mesela kavga edenler var. Biz birlikte bir şey yapmayız ama kötü de değiliz. Sabahtan akşama birbirimizi görürüz.” K(8)

Katılımcılardan K-7 ailesinin kendisini iyi ve terbiyeli biri olarak gördüğü/tanımladığı, bu yüzden de ailesinin kendisiyle gurur duyduğunu ifade etmiştir:

“Hiç değilse ağızmda kötü sözler, serserilik yok bizde. Ailemle sıkıntımı, derdimi paylaşırım mesela. Akşam yemeğini birlikte yeriz. Mesela ben bugün maaş aldım ya eve giderken onlara sürpriz yapacağım yemek alacağım. Hep böyle şey geçiyor güzel.” K(7).

İş Yaşamına Ailenin Bakış Açısı

Katılımcıların iş yaşamına ailelerinin bakışının nasıl olduğuna ilişkin ifadeleri incelendiğinde ailelerinin iş yaşamına katılımlarına yönelik net bir görüşlerinin olmadığı görülmüştür.

“Ailem yanımda durdukça daha çok istiyorum. Ailemin ve ustamın desteğiyle oldu bu iş. İlk ustamın desteği çok önemliydi, o zaten kurdu benim zeminimi. Bana çalışma konusunda çok destek oldu. Beni cesaretlendirdi, motive etti.” K(6)

“Sınıfta kaldım annem tekrar oku dedi Corona falan girdi araya 11. Sınıfa geçtim ben dedim ben okumayacağım. Öyle sanayiye geldim. Bir buçuk yıldır buradayım.” K(8)

Katılımcılardan bazıları kendi tercihleriyle çalışma yaşamına başladığı ve bu süreçte bazılarının ailesinin (K-6) çalışma sürecine destek olduğu, bazılarının ailesinin ise (K-8)

bu sürece nötr kaldığı belirlenmiştir.

Eğitim Süreçleri

Katılımcıların eğitim süreçlerine ilişkin görüşlerini içeren ifadeler gençlerin okul yaşamında karşılaştıkları sorunları ve etkileşime girdikleri kişilerin sanayi hayatına başlama sürecinde bir etkisinin olup olmadığını anlamaya yöneliktir. Bu kapsamda eğitim süreçleri teması “akademik başarısızlık”, “akran etkisi”, “öğretmen tutumu” ve “riskli davranışlar” olarak 4 alt temada ele alınmıştır.

Akademik Başarısızlık

Eğitim süreçlerine ilişkin katılımcı görüşleri incelendiğinde; katılımcıların bazılarının akademik başarısızlık nedeniyle okula karşı tutumlarının olumsuz olduğu görülmektedir. K-1 derslerinde genelde düşük not aldığından, akademik başarısızlığı nedeniyle de okula karşı tutumunun olumsuza dönüştüğünden ve bunun için ders çalışmaktan vazgeçtiğinden bahsetmiştir.

“Eğitim yaşantımı nasıl anlatayım çok kötüydü, genelde 0 alırdım. İlkokul üçten sonra zaten derslerim kötüleşmeye başladı, ders çalışmayı bıraktım. Kendimi bilgisayar oyununa verdim. Babam bana laptop almıştı sevinmiştim. O günden beri derslerim kötüleşti.” K(1)

K-5 ise pandemi sürecinin etkisiyle birlikte okul döneminde korona olup okula gidemediğinden ve bunun etkisiyle sınıfta kalınca okulu bıraktığından bahsetmiş olup bu durumlar değerlendirildiğinde akademik başarısızlık okulu bırakmaya neden olan önemli etkenlerden birisi olmaktadır.

“Derslerim bir de şeyden kötüleşti yarısı arkaya gidip ders dinlemedim, biraz sınavlara çalışmamın etkisi ve korona olup 2 ay okula gidemem etkili olmuştu bir de hocaların argo ifadeleri çok rahatsız ediyordu.” K(5)

Öğrencilerin günlük yaşamlarındaki bazı olumsuz deneyimlerin de okula karşı isteksizliğe neden olduğu görülmüştür. K-4 annesinin vefat sürecinden sonra okula başlamak zorunda kalıp bu süreçte okulla bağ kurma konusunda sorun yaşadığını ifade etmiştir.

“1. Sınıfa başladığımda annem vefat ettiği için okula gitmek istemiyordum kendimi çok yalnız hissediyordum. Babam 2.sınıfa kadar hep okulda bekledi yoksa okuldan kaçırıyordum.” K(4)

K-12 ise sporcu kimliğiyle okulu bağdaştırmış olup sakatlanıp sporu bırakmak zorunda kalınca okulu da bırakmak istemiştir.

“Normal bir güreş maçında yenildim. Daha da spor salonu bulamadım, istemediler. Yenseydim daha başka yerlerde olacaktım, burada olmayacaktım. Öyle benim de dönüm

noktam orasıydı. Oradan sonra zaten toparlayamadım. Okulda okumayacağım dedim buraya geldim.” K(12)

K-11'in ise babasının cezaevine girmesiyle birlikte başlayan sorunlarla mücadele ederken okul motivasyonu kalmamıştır.

“Babam cezaevine girmişti benim birkaç sene oldu çıkalı. Elazığ'a gitmiştik yanına LGS olacağı zaman. Bende o zaman haberim yoktu yani haberim yoktu derken yola çıktık erken geliriz vesaire derken yol sürdü yetişemedik, orda kaldık falan. Gelişte tam o gün sınav başladı işte. Sınava giremedim. Bir daha zaten şey yapmam dedim.” K(11)

Yapılan görüşmelerde katılımcıların okulu bırakmasının başka bir nedeni ise aileye maddi destek sağlamak için çalışma hayatına girmek zorunda kalmasıdır. Nitekim K-9 ailesine destek amaçlı çalışma hayatına başlamış ve daha sonra okula geri dönememiştir.

“...Bizim ilk başlarda biraz geçim sıkıntımız vardı. Onun için çalışmak istedim. Bir sene, iki sene, üç sene, dört sene oldu burada çalışıyorum. Sonra dediler ki gitmek istiyorsan git okula. Sonradan kararımı değiştirmedim.” K(9)

Akran İlişkileri

Katılımcılarla yapılan görüşmelerde, sosyalleşme ortamlarının çıracılık sürecinin başlamasında belirleyici bir unsur olduğu anlaşılmıştır. Bu durum göz önüne alındığında katılımcılar arkadaş ortamının verdiği keyif verici davranışları ders ortamında da sürdürerek ders dinleyemediklerini ve arkadaş ortamında sigara-alkol kullanımından dolayı okula devam edemediklerini ifade etmişlerdir.

“Arkadaş ortamında, çok fazla sigara, alkol içen vardı. Bunlardan kaynaklı lise 1'de sınıfta kaldım ve sonra okulu bıraktım zaten.” K(1)

“Arkadaş ortamı, örnek veriyorum makara sakara, ders dinleyemiyorsun, çoğu meslek lisesinde telefon serbest, derslere odaklanamıyorsun istesen bile.” K(6)

Öğretmen Tutumları

Katılımcıların bazılarının öğretmenlerinde “bu çocuk okumaz” tavrının bulunduğu ve bu tavrın öğrencilerin eğitim motivasyonlarına zarar verdiği görülmektedir. Katılımcılar, öğretmenlerinin ailelerine “*Bu çocuk okumaz, okuldan alın.*”, “*Kaldınız zaten okula gelseniz ne olur?*” dediğini fakat bu durumun kendilerini etkilemediğini ifade etmektedirler.

“Çoğu hoca “Kaldınız zaten gelseniz nolur” gibi konuşuyordu ama bu durum beni etkilemedi. Sonuçta “beni sevmeyenin canı cehenneme”. Bazı hocalarımda nasihat verirlerdi.” K(5)

Kimi zaman öğretmenlerin uygun olmayan tutumlarının öğrencilerin eğitim motivasyonlarına zarar verdiği anlaşılmaktadır. K-7 öğretmenin tutarsız davrandığından, kendi deyimiyle ona “taktığından” bahsetmektedir:

“Öğretmenler birine tutulunca o öyle devam ediyor. Bir tane matematik öğretmeni vardı o bana takmıştı mesela. Abla şimdi sınıftayız ya herkes ayağa kalkıyor sonra ben kalkınca otur yerine deyip kızılıyordu. Bende hocam herkes kalkıyor deyince bu sefer çık

dışarı diyordu. Ben de mecbur dışarı çıkıyordum gidip kapının önünde oturuyordum her matematik dersinde. Tabi sınavlara girince de kalıyordum ortada. Ben küçükken matematiği severdim yapabiliyordum ama hocadan sonra heves falan kalmadı.” K(7)

K(6) ise meslek liselerinde verilen eğitim kalitesi ve bu okulda çalışan öğretmenlerin öğrencilerine karşı tutumlarının değiştiğini; bu yüzden de meslek lisesinde okuyan kişilerin Anadolu lisesi öğrencilerinden ayrıldığını ifade etmiştir.

“Meslek lisesindekiler biraz salıyordu. Ders işlemeyenler de vardı. Çok gevşek bırakan vardı. Onlarda sıkılmış artık. Bir Anadolu lisesinde öyle değildir. Mesela bir hafta imam hatipte okudum onlar öyle değil. Okutuyorlardı. Ama şimdi öğretmenlerinde suçu değil. Öğrenci nasıl ayak uyduruyorsa öğretmen de ona göre ayak uydurur. Öğrenci kendini salıyorsa öğretmen de bu gevşek zaten ben ne yapsam düzelmez diyorlar.” K(6)

Riskli Davranışlar

Katılımcılar eğitim sürecine devam ettikleri okul ortamının riskli durum ve davranışları içerdiğini ifade etmiştir. Katılımcılar yakınlarında zararlı madde kullananların ve bıçak taşıyan okul arkadaşlarının olduğundan bahsederek suç işleme ihtimali olan bir çevre içinde bulduklarını aktarmışlardır. K-6 meslek lisesine geçtiği dönemde arkadaş ortamında riskli davranışların arttığını, problemlili arkadaş çevresinin etkisiyle sigara kullanımının bulunduğunu ancak çevrenin ısrarına rağmen uyuşturucu madde kullanımından geri çekildiğini aktarmıştır.

“Ortaokulda da ortam iyi değildi ama meslek lisesine geçince daha da kötüleşti. Ortaokulda yapamadığımızı lise de yapıyorduk mesela okulun tuvaletinde sigara içiyorduk. Her teneffüs sigara içmesek bir bağımlı gibi kendimize geleliyorduk. Madde kullananlar da vardı tabi. Çok uzattılar ama ben ağzımı bırak elimi dahi sürmedim.” K(6)

Çıraklık Süreçleri

Katılımcıların çıraklık süreçleri gençlerin sanayi süreci öncesinde ve sonrasında deneyimledikleri çıraklık algısını ve sanayideki çalışma koşullarının gençlerin çıraklık süreçlerine etkisini anlamlandırmaya yönelik bir tema olarak ele alınmıştır. Bu kapsamda çıraklık süreçleri “çalışma saatleri ve maaşlar”, “usta-çırak-müşteri ilişkisi”, “ilk iş günü deneyimleri”, “yaşlılarına özenme”, “çıraklığa bakış açıları” ve “sanayide çalışma motivasyonları” olmak üzere 6 alt tema altında incelenmiştir.

İlk İş Günü Deneyimleri

Gençlerin ilk iş deneyimleri, meslek yaşamına bakış açılarını etkileyebilmektedir. Katılımcılar çalıştıkları ilk gün genelde zorlandıklarını, korktuklarını ve özgüvenlerinin eksik olduğunu ancak zamanla bu duruma alıştıklarını, işi öğrendikçe ve farklı insanlarla iletişime geçtikçe özgüvenlerinin arttığını, cesaretlendiklerini ve mutlu olduklarını belirtmişlerdir. Bazıları ise yeni bir işleri olduğu için heyecanlı olduklarını, kendilerini bir işe yarar gördüklerini belirtmişlerdir. Hem yeni bir işe başlamış olmak hem de yeni bir ortamda olmanın getirdiği korkunun da olduğu görülmektedir. K-2 bir sabah babasının onu sanayiye getirmesiyle yaşadığı korkudan bahsetmektedir. K-5 ve K-6 yaşadıkları korku durumuna rağmen işleri olduğu için mutlu olduklarını ifade etmektedirler. K-9 ise hem o günün yaşadığı hava

şartlarının kötü olduğu, sanayi ortamının kirinden ve yağandan dolayı kendini kötü hissettiğini söylemektedir.

“Valla bir Eylül ayında sabah babam dediki “Kalk seni sanayiye götürüyorum.”. Geldi İhsan ustanın yanına “Al bunu eti senin kemiği de senin.” dedi öyle başladık işte. İlk zamanlar hiç istemiyordum ama şimdi değişti. O gün her şey çok zordu.” K(2)

“Hiçbir şey anlamamıştım o zaman neyin ne olduğunu bilmiyordum zamanla anlamaya başladım. O gün kendimi iyi hissettim bir mesleğim oldu diye düşündüm.” K(5)

“Şöyle mutluydum, iş yeri sahibi iyiydi, kendi çabamla para kazanabileceğim eve ekmek götürebileceğim diyordum yani mutluydum. Sanayi de ise ilk korku vardı. Ben burada ezileceğim, yapamam diye.” K(6)

Çalışma Saatleri ve Maaşlar

Katılımcıların çalışma saatlerine bakıldığında; pazartesi-cumartesi arası sabah 8- 9, akşam 1920 arası olduğu görülmektedir. Haftanın bir günü çıraklık okuluna gitmektedirler. İş yoğunluğuna göre mesai saatleri değişebilmektedir. Katılımcıların belirttiği gibi aldıkları maaşlar genelde asgari ücretin altındadır.

“Çalışma saatleri sabit sabah sekiz akşam yedi. Hafta sonu da tek pazar tatil. Ücrette zaten şu an asgari ücretin altında çalışıyoruz, SGK'm yok. Başka kısma geçsem sanayide aslında sigortam ve maaşım asgari olur ama ben bu işi öğrenip kendime bir yer açmak istiyorum.” K(1)

K-6 çırakların para kazanamayacağını, bu sürecin bir eğitim süreci olduğunu ifade ederken çıraklık okuluna gitme karşılığında ustaya verilen iyileştirme payının çoğu zaman çıraklara verilme noktasında ustaların geri çekildiğini aktarmıştır. K-6 ve K-9 gibi gençlerin genel olarak maaşların az olmasına veya sigorta olmamasına rağmen çalışmaya devam ettikleri ve bu durumu gelecek hedeflerine giden bir yol olarak kabullendikleri görülmektedir.

“Çıraklık okulunun verdiği parayı vermek ustanın inisiyatifinde. Zorunda değil vermek, devlet ustaya teşvik veriyor. Çıraklar da bu paraya az diyemezler, buraya iş yapmaya geliyorlar.” K(6)

“Paraya bakmıyorum işi öğrensem yeterli benim için. Bana 4000 verse de burada çalışırım.” K(8)

Usta-Çırak-Müşteri İlişkisi

Katılımcıların günlerinin büyük bir kısmı sanayide geçirmektedir. Bu yüzden sanayi ortamında kurdukları ilişkiler gündelik yaşamlarının büyük bir kısmını kapsamaktadır. K-1'de de görüldüğü üzere çıraklar genellikle ustalarıyla kurdukları ilişkinin iyi olduğunu, çalışma ortamının genelde şakalarla geçtiğini ve ilişkilerinin esnek olduğunu belirtmektedir.

“Ustamla aram iyi zaman zaman bana bağırдыğı oldu ama küfür ya da şiddet olmadı hiç.” K(1)

K-6 iş öğretirken ustasının daha ciddi olduğunu, hata yaptığında ise kızdığını aktarmıştır. K-6 ustaların müşterilerinin yanında o hatayı daha az yapması için daha çok kızdığını, ustaların sabah

saatleri ya da cumartesi günleri gibi dinlenmeye ihtiyacı olduğu zamanlarda daha gergin olduklarını gözlemlediklerini ifade etmektedirler.

“Mesela ilk zamanlar ustam hep müşterinin yanında kızılıyordu. Bu benim çok ağrıma gidiyordu. Sonra ben bunu araştırdım başka ustalara, kalfalara sordum. Onlarda bak dedi, eğer sen müşteri yanında azarlanırsan bir daha o konuda yapmazsın rencide olmamak için. Ustama dedim müşterinin yanında beni azarlama onlar yokken istersen ıslak sopayla döv dedim, ustamda beğenmiyorsan çık git masa başında çalış dedi.” K(6)

Çıraklar, müşterilerle olan ilişkilerinin genel olarak iyi olduğunu söylemektedirler. K-6 ve K-7 müşterilerle çok muhatap olmadıklarını, iletişim kurduklarında ise olumsuz bir durum yaşamadıklarını aynı zamanda olumsuz bir durum yaşanmasına da ustalarının izin vermeyip çıraklarını koruduklarını belirtmektedirler. K-4 müşterilerin çıraklara güvenmediklerini, çırağın o işi yapamayacağını düşündüklerini, kaç aydır çalıştıklarını sorduklarını ancak zamanla aynı yere geldikçe çırakların iş yapma durumuna alıştıklarını söylemektedirler.

“Kaç aydır çalıştığımı soruyorlar ilk başta hiç güvenmiyorlar ama konuştukça alışıyolar sonra güvenip veriyorlar. Zaman zaman bahşiş veriyorlar.” K(4)

“Çoğu müşteriler var çıraklarla muhatap olmaz direkt ustayla konuşurlar. Müşteri ezmez yani çırağı zaten hayatta ezemez, ezme hakkı da yok zaten. Sen sesini çıkarmasan bile usta derki sen kimsin buraya iş yaptırmaya geldin benim çırağıma nasıl böyle davranırsın.” K(6)

Çalışmayan Yaşıtlarına Karşı Bakış Açıları

Çırakların çalışmayan yaşıtlarına karşı karmaşık duygular yaşadığı görülmektedir. K-5 yaşıtlarına göre kendini daha şanslı gördüğünü, arkadaş çevresi mezun olup iş bulana kadar kendisinin usta olacağını aktarmaktadır. K-6 ise bir yandan çalışma saatleri yoğun olduğu, hafta sonu da çalışmak zorunda kaldığı ve okul ortamının eğlenceli halini özlediği için arkadaşlarına özenirken diğer yandan kendisini tecrübe kazanma ve iş sahibi olma noktasında arkadaşlarına göre avantajlı görmektedir.

“Aslında ben daha şanslıyım bence. Okula giden arkadaşlarım var. Onlar liseyi bitirene kadar ben çıraklık okulunu bitirip kalfa olacağım sonra onlar üniversiteyi bitirene kadar usta olacağım ama onlar hala bir meslek sahibi olmaya çalışacaklar. Okulda boş durana kadar şimdi işe gidiyorum vakit kazanıyorum aslında.” K(5)

“Memnunum abi, mesela ama yine ortam görüyorum abi cumartesi pazar onlar yatıyor ben çalışıyorum. Bir yandan özenti de oluyor tabi. Ama bir yandan da iş öğreniyorum diye mutluyum. Mesela onlar yarın öbür gün lise mezunu olacaklar işsiz kalacaklar, şuan ben para kazanıyorum onlar kazanamıyor, ben iş yapıyorum onlar tecrübe kazanamıyorlar ne kadar meslek lisesinde okusalar dahi.” K(6)

Çıraklığa Bakış Açıları

Çalışmaya başlamadan önce ve başladıktan sonra çıraklık hakkında ne düşündükleri sorulduğunda, çıraklığa başlamadan önce sanayi ortamına karşı ön kabullerinin olduğu ve sanayide çok ezileceklerini ve sürekli emir altında olacaklarını düşündükleri, sanayi ortamının kirli yanından çekindikleri ve sanayide

oluşacak makine yağlarının ve kirlerinin nasıl çıkacağından endişelendikleri görülmüştür. K-3 ve K-5 çırak oldukları zaman ustaları tarafından ezileceklerini ve aşağıda kalacağını düşündüklerini ancak halk arasında bilindiği gibi olmadığını aslında sanayi ortamının keyifli olduğunu aktarmaktadırlar.

“Eskiden hep onlardan aşağı kalıp, ezilip büzüleceğimi düşünürdüm ama biz de öyle değil ustalar kardeş gibi davrandılar bize kötü şekilde hiç davranmadılar. Televizyonda gördüklerimi hiç yaşamadım. Babamın yeri olmasına rağmen bende tuvalet temizledim, takım topladım hiç ayrımcılık görmedim. Sanayide hiçbir şeyi kafana takmazsan çok eğlenceli geçiyor.” K(3)

K-12 daha önce sanayi ortamında çalışanlara acıdığını fakat işe girdiğinde böyle olmadığını, ustaya yardım ettiğini ve işi öğrendiğini ifade etmektedir. Katılımcılar sanayi ortamının olumsuz şartlarının devam etmesine rağmen burayı bir okul olarak kabul etmelerinden kaynaklı olarak sürecin olumsuz etkilerine karşı pes etmemeleri gerektiği konusuna dikkat çekmektedirler. Bu olumsuz algı ve durumlarından dolayı sektörü bırakmanın kendileri açısından olumsuz olacağını düşündüklerini ifade etmektedir.

“Sanayiye bakış açım aslında biraz acıyordum. Yağ, pisin içinde acıyordum. Ama içine girince öyle olmuyor. Kendi ekme parayı kazanıyorsun öyle önemsemiyorsun. Yıkayınca geçiyor.” K(12)

Sanayide Çalışma Motivasyonları

Çırakların sanayide çalışma motivasyonlarında en önemli etken araba ve motora karşı olan sevgi ve ilgileridir. Bununla birlikte sanayi ortamını iyi bir gelecek noktası olarak görmeleri etkili olmaktadır.

“Abla mesleğim olsun istiyorum. İleriye dönük belki bir yer açarım. Gelecekte yaşamı kurtarırım. Şu anda burada maddi açıdan bir iş yapmıyorum.” K(6)

“Bende araba sevgisi var. Elimde bir meslek var en azından tekstilde çalışsam bir geleceği yok. Sanayinin geleceği var güzel bir iş. Yani seviyorum sevmesem bu işi yapmam zaten her ay asgari ücret alıyorum yani. Ortamı güzel seviyorum milleti tanıdım artık emeğimin karşılığını alıyorum.” K(8)

Gelecek Planları

Katılımcıların gelecek planları son ana başlık olarak ele alınmaktadır. Sanayi ortamında yetişen gençlerin birçok etkene bağlı olarak gelecek yaşantıları şekillenmektedir. Katılımcıların gelecek planları “gelecekte kendi dükkânını açma” ve “eğitim sürecine devam etme” olarak iki alt tema altında ele alınmıştır.

Kendi Dükkânını Açma

Katılımcılar sanayi ortamında çalışmalarının yanı sıra çıraklık eğitim merkezinde aldıkları eğitim sonunda usta olarak mezun olabilmektedirler. Bu eğitim sayesinde dükkân açma belgesine sahip olabilmektedirler. Katılımcıların birçoğu ustalık belgelerini alıp, askerlik yaptıktan sonra yurt içi ya da yurt dışında kendilerine ait dükkân açma planları olduklarından ve özellikle İstanbul dışında başka bir ilde yaşamak istediklerinden bahsetmektedirler.

“Ustalık belgemi alacağım sonra askeri gidip gelmeyi düşünüyorum. Şu an için sanayide ilerleyeceğim sonrasına bakacağız. Belki kendi yerimi açarım ama İstanbul’da düşünmüyorum. Burada yaşam zor.” K(5)

“Bundan 3 sene sonra bir askere giderim. Sonra gelir biraz çalışırım. Türkiye ekonomisi güzel değilse yurt dışına giderim. Çünkü malzemelerimin çoğu yurt dışından geliyor biraz orada çalışırım. Türkiye ekonomisi iyiyse 25, 26 gibi dükkân açarım belki daha erken. O zamana kadar çalışırım maddiyatımı toplarım. Ya da Türkiye ekonomisi kötüyse yurt dışında devam ederim.” K(6)

“Askerden geldikten sonra ustalık belgemi almış olacağım. Ustalık belgemi aldığım da da bir ufak dükkân açacağım. Burada, belki de başka şehirde. Bir dükkân açacağım orayı işleteceğim.” K(9)

Eğitim Sürecine Devam Etme

Katılımcıların genelinde eğitim süreçlerine devam etme motivasyonlarının olmadığı görülmüştür. Bunun nedenlerinin okulu sevmemek ya da oto sanayide ilerlemek için üniversitede okumaya gerek olmaması olduğu görülmektedir. Katılımcılar okulu sevmediğini, okul ortamının kendisini kötü hissettirdiğini, okulu daha erken bırakmadığı için pişmanlık duyduğunu, okula gitmek yerine sanayi ortamında meslek öğrenmenin daha avantajlı olduğunu düşündüğünü ve çıraklık okuluna bir gün bile gitmek istemediklerini aktarmıştır.

“Devam etmeyi düşünmüyorum. Zaten pişmanım okulu daha erken bırakmadığım için boşa vakit harcamışım.” K(4)

“Vakti okul değil de burada değerlendirmek en azından lazım olduğu zaman elimin altında para olduğu için daha ilgimi çekiyor. Bir gün okula gidiyoruz ona bile gitmek istemiyorum. Diplomayı versinler ben bir gün gitmem okula. Ben uğraşmam hocalarla. Ustalardan dayak yerim ben hocaların egosuyla uğraşmam.” K(10)

Tartışma

Bu çalışma, oto sanayide çırak olarak çalışan gençlerin çıraklığa ilişkin deneyimlerini ve düşüncelerini onların gözünden anlamayı hedeflemiştir. Ulaşılan verilerde gençlerin çırak olmasında ekonomik, sosyal ve ailesel süreçlerin etkili olduğu görülmüştür. Akademik geçmişlerine bakıldığında akademik başarısızlığın, riskli akran ortamlarının ve olumsuz öğretmen tutumlarının çıraklığa yönelmede öne çıktığı bulunmuştur. Çıraklığa başlama sürecinde genel olarak olumsuz bir tutuma sahip olsalar da zaman içinde işi ve ortamı sevdikleri anlaşılmıştır. Bu süreçte genel olarak çalışma ortamını olumsuz olarak değerlendirmeseler de kimi zaman usta ve müşteri ilişkilerinde olumsuz deneyimlerin açığa çıktığı görülmüştür. Ayrıca kendilerini eğitime devam eden akranlarıyla kıyasladıklarında bir yandan yaşamı daha erken tanımanın ve daha erken yaşta meslek öğrenmenin kendileri için bir avantaj olduğunu düşünürlerken; diğer yandan eğitim döneminde sahip oldukları sosyalleşme süreçlerine özlem duymaktadırlar. Gelecek planları açısından da meslek öğrenimlerini tamamlayarak kendi iş yerlerini açma düşüncesinin yanında her şeye rağmen örgün eğitime devam etme arzularının olduğu belirlenmiştir.

Bir gencin yetiştiği aile ortamı, yaşamının birçok yönüne şekil vermektedir. Gençlerin yetiştiği aile ortamında öğrendikleri bilgiler, eğitim ve iş yaşamlarını etkilemektedir. Bu anlamda aile, gencin ekonomik sistemlere katılmasında yönlendirici ve kaynak sağlayıcı olarak önemli bir yerde durmaktadır (Canatan, 2011). Bu açıdan bakıldığında ebeveyn tutumu (Aybak ve İpek, 2021), ailenin iş yaşamına katılmaya ilişkin düşünceleri ve gençlerin ebeveynleriyle olan ilişkisi gencin yaşamının şekillenmesinde önemli bir rol oynamaktadır (Bayer, 2013; Canatan, 2011). Çalışma kapsamında görüşülen gençlerin aile içi ilişkilerinde ebeveyn tutumlarının ailelere göre çeşitlilik gösterdiği; bu anlamda kimi ailelerde demokratik tutumların (K4) kimi ailelerde ilgisiz tutumların (K2) kimi ailelerde ise baskıcı ve izin verici tutumların (K1) bir arada bulunduğu belirlenmiştir. Ancak özellikle gençlerin eğitim yaşantısına ilişkin olarak akademik başarısızlık ve okul içi disiplin sorunu gibi konulara ailelerin ilgisiz bir yaklaşım sergilediği görülmüş; bu ilgisiz tutumun da gençlerin eğitime devam etme süreçlerini olumsuz etkilediği belirlenmiştir. Alanyazına bakıldığında ebeveynlerin aile içindeki olumsuz tutumlarının gençlerin okul içindeki olumsuz tutumlarına zemin hazırladığı; bu durumun da akademik başarı ve okul uyumu açısından sorun oluşturduğu aktarılmaktadır (Kafa ve ark., 2023; Sarı ve Çiftçi, 2023). Bu çalışmada çıracılık eğitime devam eden gençlerin sınırlı süredeki örgün eğitimlerinde akademik başarılarının düşük olması ve bir süre sonra örgün eğitimlerinin sonlanması, ebeveynlerin okula ve gençlerin eğitimlerine ilişkin ilgisiz tutumlarıyla ilişkili olabileceğini düşündürmektedir. Diğer yandan gençlerin çalışmada “kötü yol” olarak tanımladıkları suç işleme ve yasaklı madde kullanımı gibi riskli davranışlara yönelik olası eğilimlerine ebeveynlerin daha baskıcı ve müdahaleci bir tutum sergilediği görülmüştür. Literatürde de gençlerin riskli davranışlara yönelimi noktasında ebeveynlerin çocuklarına yönelik daha baskıcı ve müdahaleci bir tutumla koruma refleksi geliştirdikleri bilinmektedir

(Beşer ve ark., 2019; Peltzer, 2009). Yine aynı grupla yapılan bir diğer çalışmada Bildik ve arkadaşları (2004) gençlerin arkadaş seçimi ve boş zaman değerlendirme gibi konularda ailelerin müdahaleci yaklaşımıyla daha sık karşılaştıklarını aktarmaktadır. Dolayısıyla ebeveyn tutumları açısından çıracıların riskli davranışlara yönelik olası eğilimleri noktasında baskıcı ve müdahaleci bir yapıda oldukları; onun dışında genel olarak ilgisiz bir ebeveyn profili çizdikleri görülmüştür.

Çıracıların iş yaşamına dâhil olması noktasında, ailelerinin iş yaşamına katılımları konusunda net bir görüşü olmadığı, gençlerin bu sürece katılımı noktasında yaşadıkları ailesel süreçlerden ziyade diğer faktörlerin daha fazla etkili olduğu anlaşılmıştır. Bu noktada benzer bir çalışmada Ankara’da bir Mesleki Eğitim Merkezi’ne devam eden 14–18 yaş arasında olan 125 erkek öğrencinin katılımıyla yapılan bir çalışmada söz konusu gençlerin tamamına yakınının (%92,7) çalışmaya kendi isteği ile başladığı sonucuna ulaşılmıştır (İkizoğlu ve ark., 2007). Alan yazınındaki çalışmaya paralel olarak görüşme yapılan 12 gencin ailelerin içinde bulunduğu ekonomik koşullara ve gelir yetersizliğine rağmen çocukların çalışmasına yönelik herhangi bir baskı yapmadıkları sonucuna ulaşılmıştır. . Bu noktada Fidan (2004) gençlerin ailelerine ekonomik destek sunarak ailede kabul görme, saygı duyulma ve onaylanma duygusunu hissettiklerini ve bu manevi tatmin duygusu gençlerin işe devam etmelerinde önemli bir motivasyon kaynağı olduğunu aktarmaktadır. Bu tespitin bu çalışma verileri için de geçerli

olduğunu söylemek bizce mümkündür. Ailelerin gençlerin çıraklığa başlama sürecinde belirgin bir müdahalesi olmamasına rağmen gençler iş yaşamına katıldıktan sonra bu konuda destekleyici oldukları görülmüş ve bu durumun aile içi ilişkilerin gelişmesine katkı sağladığı belirlenmiştir. Mevcut çalışmada çırakların ebeveynlerle olan ilişkilerini genel itibarıyla “iyi” olarak tanımlamaları sonucuyla İkiizoğlu ve arkadaşlarının (2007) çalışmasında mesleki eğitime devam eden çocukların ebeveynleri ile ilişkilerinin %81,6 oranında iyi ve çok iyi düzeyde olmasına paralel bir sonuç olarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların çıraklık sürecine dâhil olmalarına etki eden bir diğer önemli faktör eğitim süreçleridir. Çırakların okulu bırakmasında akademik başarısızlık ve okulu sevmeme gibi nedenler ön plana çıkmaktadır. Çıraklar okulu sevmeme nedenlerini “Derslerim kötüydü.”, “Okulu sevmiyordum, sıkılıyordum.”, “Meslek lisesine gidiyordum.”, “Öğretmenler bana takmıştı.” vb. ifadelerle açıklamışlardır. Konuyla ilgili olarak İçli ve Bağış’ın (2018) çalışmasında da çırakların okulu bırakma nedenleri aile gelirine katkıda bulunmak, derslerde başarısızlık, okulu/öğretmeni sevmemek gibi etkenler öne çıkmıştır. Ersü (2018) tarafından yapılan çalışmada da çırakların okulu bırakma nedenleri sorgulanmış ve katılımcıların yaklaşık yarısının (%42,3) eğitimde başarısız olma ve okulu sevmeme nedeniyle okulu bıraktıkları sonucuna ulaşılmıştır. Benzer şekilde, İstanbul’un Bostancı ilçesinde yapılan bir çalışmada (Abay, 2002) öğrencilerin %13,7’si okumak istemediği için, %13’ü de okul başarısızlığından dolayı çıraklığı tercih ettikleri sonucuna ulaşılmıştır. Görüşülen çıraklardan sadece bir tanesinin ekonomik zorluklar nedeniyle okulu bırakıp iş yaşamına dâhil olduğu, bir tanesinin de pandemi sürecinin akademik kaçınmaya neden olmasından dolayı iş yaşamına katıldığı anlaşılırken diğer tüm katılımcıların kendi istekleri sonucunda okuldan ayrıldığı belirlenmiştir. Erder ve Lordoğlu’nun (1993) yaptığı çalışmada ise çırakların %64’ü kendi istekleriyle okulu bırakırken %36’sı ekonomik nedenlerden dolayı mecburen okulu terk ettiklerini aktarmıştır. Ayrıca Covid 19 dönemi de o dönem eğitimi devam eden gençler üzerinde olumsuz etkilere sebep olmuş ve gençlerin akademik çalışmalara isteksizlik/motivasyon kaybı yaşamalarına ve uzaktan eğitim ya da hastalık sebebiyle okula gidememelerinden kaynaklı okula yönelik ilgilerinin azalmasına yol açtığı bilinmektedir (Talu ve Kurt, 2022).

Çalışmada öğrencilerin öğretmenleriyle olan ilişkileri incelendiğinde öğretmenlerin genelde negatif tutumda olduğu, gençlerin de bu olumsuz tutumdan etkilenerek okuldan uzaklaştığı anlaşılmıştır. İçli ve Bağış (2018) tarafından yapılan çalışmada, gençlerin formel eğitimi bırakma nedenleri incelendiğinde ilk sıralarda akademik başarısızlık faktörü gelirken ikinci sırada okulu ve öğretmeni sevmeme faktörü gelmektedir. Bu durum öğretmenlerle olan ilişkilerin eğitim yaşamına devam etmede oldukça önem arz ettiğini göstermektedir. Genel itibarıyla mevcut çalışmada çırakların eğitim süreçlerindeki akademik başarısızlık ve okulu/öğretmeni sevmeme gibi durumlarının eğitim sürecine devam etmemeleri üzerinde olumsuzluk bir etkiye sahip olduğu ve bunun da literatürle uyumlu olduğu söylenebilmektedir. Okuldan ayrıldıktan sonra özellikle erkek çocuklar için bir işte çalışmak tek seçenek olmaktadır (Erder ve Lordoğlu, 1993). Çalışmada erken yaşta iş yaşamına dâhil olan gençler, farklı bir ortama geçmelerinden dolayı özgüven eksikliği yaşadıklarını, korktuklarını ve zorlandıklarını ifade etmişlerdir. Daha sonra bu duyguların yerini “Bir işe yarıyorum.” düşüncesi ile “Gurur” ve “Mutluluk” duygusunun

aldığını ifadelerine eklemişlerdir. Literatürde Erder ve Lordoğlu'nun yaptığı bir çalışmada (1993) çırakların %31'inin ilk işe girdiklerinde sevindikleri, %9'unun heyecanlandığı ve %9'unun da korktuğu görülmüştür. Mevcut çalışmada da çıraklarda başlangıçta sevinçten ziyade korku ve zorluğun baskın olduğu; ancak zamanla bu duyguların yerini özgüven ve mutluluk duygularının aldığı belirlenmiştir. Nitekim çırakların büyük kısmı çıraklık öncesinde sanayi ortamında "ezileceklerini" düşündüklerini ifade ederken işe başladıktan sonra "usta yardımcısı" gibi olduklarını ve işe yaradıklarını hissederek mutlu olduklarını ifade etmişlerdir.

Çırakların çalışma süreleri değerlendirildiğinde birçoğunun günde 11-12 saat çalıştığı, bu çalışma süreci karşılığında ise maaşın asgari ücretin altında olduğu görülmektedir. Yıldırım'ın (2008) İstanbul ilinde 60 çırak ile yaptığı bir çalışmada bir günde çırakların %7'sinin sekiz saat, %13'ünün 9 saat, %7'sinin on saat, %18'inin on bir saat, %55'inin ise on iki saat çalıştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bir başka çalışmada ise (İçli ve Bağış, 2018) çırakların %58.1'i günde 12 saat ve üzeri çalışmaktadır. Görüldüğü üzere çırakların çoğunluğu günde on saat ve üzeri, yani neredeyse tüm gün ve uzun bir süre çalışmaktadırlar. Bu tam zamanlı çalışma stili (fulltime), gençler açısından çalışma stilleri içerisinde en zorlusu olarak kabul edilmektedir. Çünkü bu çalışma biçiminde genç, diğer yaşam alanlarına katılma ve kendini geliştirme imkânını elde edememektedir (Smolin, 2000).

Emeklerinin karşılığını alamadığının farkında olan gençler, sanayi ortamının aslında bir eğitim süreci olduğunu ve ilerleyen yıllarda daha iyi olacaklarını düşündüklerini; mevcutta para kazanmak amacıyla sanayide çırak olarak çalışmanın anlamsız olduğunu düşündüklerini ifade etmişlerdir. Benzer biçimde İçli ve Bağış'ın (2018) çalışmasında çırakların aldıkları ücretler değerlendirilmiş ve yarısından fazlasının (%52.9) aldığı ücreti yeterli bulmadığı; %24.1'nin ise kısmen yeterli bulduğu görülmüştür. Yine Burdur sanayi sitesinde yapılan bir çalışmada çırakların yaklaşık yarısının aldıkları ücreti yetersiz gördükleri ve ücretlerinin ileride daha iyi olacağını düşündükleri belirlenmiştir (Sağdıç, 2009). Bu anlamda sanayi ortamının gençler açısından mevcut durumda tatmin edici bir gelir kaynağı olarak görülmediği; bunun yerine iş ve meslek öğrenim yeri olarak değerlendirildiği ve maddi getirisinin ilerleyen dönemlerde yükselmesinin umulduğu görülmektedir.

Çırakların ustalarla olan ilişkisi değerlendirildiğinde bazılarının ustaları tarafından fiziksel ve sözel şiddete maruz kaldığı görülürken, bazılarının ise ustasıyla olan ilişkisinin baba/oğul, abi/kardeş şeklinde olduğu görülmüştür. Çelik (2019) tarafından yapılan çalışmada görüldüğü üzere ustaları tarafından çırakların fiziksel istismara maruz kaldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çelik (2019) çalışmasında, sanayi sitesi dâhil çeşitli alanlarda çalışan çırakların %54'ünün fiziksel şiddete maruz kaldığını; Öner ve arkadaşları (2004) ise %7,6'sının iş yerinde fiziksel istismara maruz kaldıklarını ifade etmektedir. İkizoğlu ve arkadaşlarının (2007) Ankara'da yaptığı bir çalışmada ise çırakların %74.2'si işvereniyle ilişkisini iyi ve çok iyi düzeyde, % 21'i de orta düzeyde iyi olarak belirtmiştir. Dolayısıyla bu açıdan literatürde farklı kanaatlerin bulunduğu görülmektedir. Bu çalışmada ise İçli ve Bağış'ın (2018) çalışmasına paralel olarak çırakların ustalarıyla arasındaki ilişkiyi baba-oğul gibi tarif eden ve ustalarının kendilerine iyi davrandığını ifade eden veriler söz konusudur.

Çalışmaya dâhil olan çırakların bir kısmı şu anda herhangi bir işte çalışmayan akranlarına göre kendilerini daha şanslı olarak görsele de bir kısmı daha rahat bir yaşamın özlemini çekmektedir. Çırakların büyük çoğunluğu geleceklemlerinin daha rahat olacağını ve gelecekte mesleki yeterlilikleri nedeniyle kendilerinin bir adım önde olacağını düşünmektedirler. Bu yönüyle çıraklık, gençlerin bugününü memnun eden bir süreçten ziyade geleceklemlerini daha iyi kurgulamak adına sebat gösterdikleri bir öğrenme süreci olarak algılanmaktadır. Bu noktada geleceğe yönelik olumlu beklentilerin bireylerin psikolojik iyilik halini (İhtiyar ve ark., 2017) ve kariyer uyumlarını (Taş ve Özmen, 2019) arttırdığını ifade eden çalışmalara referansla bu çalışmada da çırakların geleceğe ilişkin olumlu beklentilerinin çıraklık sürecinde yaşadıkları olumsuz deneyimlerle baş etmelerine yardımcı bir unsura dönüştüğünü söylemek mümkündür.

Çırakların gelecek planları kendi dükkânını açma ve eğitim sürecine devam etme şeklinde iki ana başlık olarak ön plana çıkmaktadır. Kendi dükkânını açma planı genellikle gençlerin çıraklık kariyerlerini ilerletme ile ilişkili iken; eğitim sürecine devam etmek isteği çırakların ustalığa yükselme planlarıyla birlikte üniversitedeki eğitim ve sosyalleşme ortamına yönelik ilgilerini göstermektedir. Bu veriler, çıraklığa ilişkin çocukluktan yetişkinliğe geçiş döneminin tam yaşanmamasına (Bildik ve ark., 2004; İkizoğlu ve ark., 2007) yönelik kanaati destekler niteliktedir. Bunun yanında gençlerin bir kısmı okulu daha erken bırakmadıklarına pişman olduklarını ve tekrar bir okul ortamına dönmenin önemsiz olduğunu belirtmişlerdir. Alan yazınında paralel sonuçları (Fidan, 2004; İçli ve Bağış, 2018; Sağdıç, 2009) içeren çalışmalar olmakla birlikte imkân verilse eğitime devam etmek istediğini ifade eden çıraklar olduğunu ifade eden çalışmalar da bulunmaktadır (Sağdıç, 2009; Türkkan ve ark., 2015). Dolayısıyla eğitim sürecine devam etmenin çıraklar açısından gelecek adına mesleki ve maddi bir beklentiden ziyade eğitim ortamının getirdiği sosyalleşmeye ilişkin bir özlemi giderme ihtiyacından kaynaklandığı söylenebilmektedir. Örgün eğitime alternatif bir kariyer olarak yorumlanan çıraklık eğitiminin bu yönü, yükseköğretime geçiş olasılığını zayıflatan ve çalışma yaşamına geçişi hızlandıran yönü itibarıyla (Yazgan ve Suğur, 2019) örgün eğitim içerisindeki meslek liseleri ile benzer nitelikleri taşıdığı söylenebilmektedir.

Sonuç

Elde edilen bulgular neticesinde, örgün eğitim sürecinde gençlerin karşılaştığı akran zorbalığı, öğretmen tutumu, Covid 19 sürecinin eğitim kalitesinde bozulmalara yol açması gibi çeşitli olumsuz durumların gençler için alternatif bir sonuç olarak çıraklık kariyerine yönelmesinde etkili olduğu ortaya çıkmıştır. Eğitim sürecindeki olumsuzlukların yanı sıra çıraklık sürecinin şekillenmesinde aile desteği ve onayının önemli olduğu görülmektedir. Çıraklık kariyerinin örgün eğitimdeki başarısızlıklar ya da olumsuzluklar neticesinden başlıyor olması aslında çıraklığın niyetli bir kariyer planı olarak gelişmediği; örgün eğitime alternatif bir uygulama olarak geliştiğini düşündürmektedir. Dolayısıyla çırakların ilgi ve becerilerine yönelik bir yönlendirmeden ziyade örgün eğitimin standartlarını karşılayamayan gençler olarak çıraklığa başladıklarını söylemek mümkündür. Bu açıdan seçilen meslek alanının bilinçli ve beceriye dayalı olduğunu söylemek pek mümkün değildir. Bunun yerine çırakların çalıştıkları sektörün

farklı alanlarını deneyerek kendilerini keşfetmeye çalıştıklarını söylemek mümkündür. Dolayısıyla gençlerin çıracılık sürecine dâhil olmadan önce örgün eğitim içerisinde daha planlı ve beceriye dayalı bir seçim ve yönlendirme üzerine düşünmesi gerekmektedir. Özellikle meslek lisesinde alan seçimi dönemine kadar gençlerin bu noktada bilinçlendirilmesi ve kariyerleri için önemli olan bu seçimde doğru yönlendirilmesi ve ilgileri doğrultusunda desteklenmesi gerekmektedir.

Birçok gencin plansız bir şekilde başladığı çıracılığın ilk dönemlerinde zorluk yaşasa da çıracılığa ilerledikçe yaptığı işi sevdiği ve bu alan üzerine gelecek planları kurduğu gözlemlenmektedir. Bunun yanında yaşları daha küçük olan çıracıların eğitim yaşamına devam etme isteği bulunmaktadır. Her ne kadar yaşamlarının erken döneminde çalışma yaşamına giriş yapmış olsalar ve belirli bir sosyal çevre de yer alıyor olsalar da gençlik psikolojisinin gereği olarak bu gençlerin sosyalleşme ihtiyaçlarının sanayi ortamında okullarda olduğu gibi tam olarak karşılanamadığı görülmektedir. Lise ve üniversite gençlerinin arkadaş ortamına, geniş vakitli sosyalleşmelerine ve eğitime devam edebilme imkânlarına yönelik bir arzu ve özenmenin de öne çıktığı görülmektedir. Dolayısıyla bu yaş grubunda çıracılığa devam eden gençleri salt mesleki eğitim unsuru olarak görmeyen, ergenlik dönemi ihtiyaçları devam eden bireyler olarak mesleki eğitimin yanında psikososyal ihtiyaçlarını da göz önünde bulunduran bir eğitim modelinin geliştirilmesi önem arz etmektedir. Bu doğrultuda çıracılık eğitim sistemine gençlerin sosyalleşmesine alan açacak uygulamaların entegre edilmesi üzerine çalışmalar yürütülmesi önerilmektedir. Bu sayede çıracılık ve mesleki eğitim süreçlerine ilişkin uyum ve aidiyetlerinin de artabileceği düşünülmektedir.

Apprenticeship as an Alternative Career to Formal Education: In Istanbul Auto Industries a Research on Young People

Ayşe Bedia Şahin*

Hakan Karaman**

Ömer Miraç Yaman***

Introduction

In our country and in many parts of the world, young individuals are seen to be involved in professional life that requires technical knowledge. One of these areas is auto industry centers. Young people actually have the opportunity to receive both practical and theoretical training during the process of being employed in the industry. Young people who are employed in the industry are included in an education system that we call "apprenticeship". Apprenticeship education is an education system with a deep-rooted history not only in our country but also in the world. The main purpose of this training is to start young people as apprentices from the lowest level and make them capable of doing a profession. This process has some effects on young people. There may be negative effects such as entering working life at an early age, moving away from formal education, not being able to complete the transition from adolescence to youth in a healthy way, and being vulnerable to the risk of economic and physical abuse in the workplace. On the other hand, it contributes to starting working life earlier and holding on to economic life more strongly, having social security and acquiring a profession. This research is designed to understand young people' thoughts and experiences of being an apprentice who continue their apprenticeship within this system. As a phenomenological research, it was conducted with a qualitative research design. In this context, in our study, in-depth interviews were conducted with 12 young people

* Social Worker, EMNDH Ümraniye Community Mental Health Center, İstanbul, Türkiye. bediasahin21@gmail.com, ORCID: 0000-0003-0638-874X

** Research Assistant, Istanbul University Cerrahpaşa Department of Social Work, İstanbul, Türkiye. karamannhakann@gmail.com, ORCID: 0000-0002-5729-6012

*** Professor Doctor, Istanbul University Cerrahpaşa Department of Social Work, İstanbul, Türkiye. omy@istanbul.edu.tr, ORCID: 0000-0001-9989-8575

who were directly included in the workforce in the auto industry through purposeful sampling. In this regard, "How are the family relationships of young apprentices?", How were the formal education experiences of young people before apprenticeship? "What are young people's experiences and thoughts about the apprenticeship process?" Answers to these questions were sought. The results are presented under the themes of "Domestic Relations", "Education Processes", "Apprenticeship Processes" and "Future Plans". In terms of family relations, it was observed that the apprentices exhibited various profiles. At this point, it has been observed that as young people get older, families move away from the oppressive parental attitude and adopt a more supportive and guiding attitude. The inclusion of young people in employment by means of apprenticeship has been experienced as a development that increases their status within the family. In relationships within the family, it has been understood that mothers have a stronger relationship with youths than fathers. In general, it has been observed that families support young people's desire to participate in working life. When we look at the experiences regarding the educational processes, there is generally a student life with low academic success. In addition, it was understood that negative teacher attitudes accompanied by academic failure were also predominantly experienced. All these experiences have damaged young people's relationship with school and seriously damaged their desire to continue school. In the same period, the existence of risky peer relationships in the school environment paved the way for the school to just become a socialization area rather than an educational institution. When looking at the experiences regarding the apprenticeship process, there is generally satisfaction. It has been observed that young people love their work environment and life, and that they make plans about this place. However, there are also some difficulties that accompany the apprenticeship process. While long working hours and relatively low salaries were a matter of complaint, it was determined that they were sometimes subjected to bullying in their relations with customers. However, in the face of all these negative experiences, young people's thoughts of satisfaction are dominant because the process is an educational process and a preparation period for future life. They also think that being an apprentice at a young age, learning a profession and earning money are more advantageous than continuing formal education. However, it is also possible to say that there is a longing for formal education, especially for socialization with peers. As a matter of fact, the idea of starting their own business in the future as well as continuing their education can be seen as an indication of this longing. In general, apprenticeship career is seen to be a result of being unsuccessful in formal education, rather than being a planned career plan for young people. This situation shows that apprenticeship training should be designed as a more qualified, planned and voluntary system. On the other hand, it has been observed that negative teacher attitudes, academic success-oriented approach and negative peer relations in the school environment directly affect young people's life plans. In addition, it has been determined that the apprentices' need to socialize with peers as a young person is a postponed need. Considering this, it is recommended that the current apprenticeship training system be developed in a structure that will support the psychosocial needs of young people.

Kaynakça/References

- Abay, A. R. (2002). Çıracak öğrencilerin sorunları (Bostancı Çıracaklık Eğitim Merkezi öğrencileri örneği). *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (4), 107-139.
- Altunışık, R., Coşkun, R., Bayraktaroglu, S., ve Yıldırım, E. (2007). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: SPSS uygulamalı*. Sakarya Yayıncılık.
- Arkan, G. (2011). *Sanayi sitesinde çalışan çocuk işçilerin çalışma koşulları ve istismara bakışı* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Gaziantep Üniversitesi.
- Aybak, T. ve İpek, M. (2021). Ergenlik dönemindeki çocuğa sahip ebeveynlerin yaşadıkları sorunlar. *Aydın Sağlık Dergisi*, 7(2), 141-165.
- Baltacı, A. (2018). Nitel araştırmalarda örnekleme yöntemleri ve örnek hacmi sorunsalı üzerine kavramsal bir inceleme. *Bitlis Eren Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 7(1), 231-274.
- Bayer, A. (2013). Değişen toplumsal yapıda aile. *Şırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 4(8), 101-129.
- Berg, B. L. ve Lune, H. (2019). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (Asım Arı, Çev.).
- Beşer, N.G., Baysan Arabacı, L., Uzunoğlu, G., Bilaç, Ö. ve Ozan, E. (2019). Suça itilmiş ergenlerde ebeveyn tutumu ve çocukluk çağı travmalarının belirlenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 22(2), 219-227.
- Bildik, T., Büküşoğlu, N. ve Kesikçi, H. (2004). Çalışan ergenlerin psikososyal sorunları ve kendi çözüm önerileri. *Ege Tıp Dergisi*, 43(2), 105-111.
- Büken, E. ve Büken, B. (2013). Çalışma süreleri ve ücretler çalışan çocuğun kabullenilmiş istismarı mı? Çıracaklık okullarında yapılan bir çalışma. *Adli Tıp Bülteni*, 18(2), 39-46.
- Canatan, K. (2011). Aile hakkında kuramsal perspektifler. *Aile sosyolojisi* (2. Baskı, s. 36-53) içinde. Açılım Kitap.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (Selçuk Beşir Demir, Çev.). Eğiten Kitap. (Orijinal eserin basım tarihi 2013).
- Çelik, H. (2019). *Çocuk işçiliği (Sivas örneği)* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi.
- Dünder P.E., Bilge, B., Baydur, H., Pala, T., Eser, E., Ergör, A., Oral, A. ve Şerifhan, M. (2006). Manisa'da çıracaklık eğitim merkezinde eğitim gören gençlerin yaşam kalitesini etkileyen faktörler. *Toplum Hekimliği Bülteni*, 25(1), 24-29.
- Erder, S. ve Lordoğlu, K. (1993). *Geleneksel çıracaklıktan çocuk emeğine: Bir alan araştırması*. Friedrich Ebert Vakfı.
- Ersü, N.N.K. (2018). Liselerde eğitim gören gençler ile çıracaklık eğitim merkezine devam eden gençlerin sağlık risk ve problemlerinin karşılaştırılması. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi*, 27(5), 305-316.
- Fidan, F. (2004). Çalışan çocuk olgusuna sosyo-psikolojik bakış sanayide çalışan çocuklar örneği. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(1), 30-49.
- İçli, G. ve Bağış, R. C. (2018). Çocuk emeğine ve çıracaklık eğitimine sosyolojik bir yaklaşım: Denizli kent örneği. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (33), 157-167.
- İhtiyar, R., Ersoy, A., Akgün, A. ve Karapınar, E. (2017). Üniversite öğrencilerinin geleceğe yönelik tutum ve olumlu gelecek beklentilerinin psikolojik iyilik halleri üzerindeki etkisi. *Akdeniz İnsani Bilimler Dergisi*, 7(2), 251-262.
- İkizoğlu, M., Önal Dölek, B. ve Gökçearslan Çıfçı, E. (2007). Çalışan çocukların sorunları ve geleceğe ilişkin beklentileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 18(2), 21-36.
- İlhan, İ.Ö., Demirbaş, H. ve Doğan, Y. B. (2005). Çıracaklık eğitimine devam eden çalışan gençlerde alkol kullanımı üzerine bir çalışma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 16(4), 237-244.
- Kafa, S. E., Ladik, M., Arı, F. Ş., Demirtaş, Ş. B., Özkaya, G. ve Türkkan, A. (2023). Factors affecting academic achievement of third-year students of Bursa Uludağ University Faculty of Medicine. *Health Sciences Quarterly*, 3(3), 177-186.
- Karasar, N. (2007). *Bilimsel araştırma yöntemi: Kavramlar, ilkeler, teknikler*. Nobel Yayıncılık.

- Karataş, K. (1993). Çocuk işgücü sorunu: Nedenleri, sonuçları ve çözüm önerileri. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 11(1-2-3), 85-102.
- Merriam, S. B. (2018). *Nitel araştırma, desen ve uygulama için bir rehber*. Nobel Yayıncılık.
- Metin, Ö., Özkoç, Ş., Özer, G. F. ve Beydağ, Taşçı, K. D. (2008). Denizli Çıraklık Eğitim Merkezine devam eden gençlerin kaygı düzeyinin belirlenmesi. *TSK Koruyucu Hekimlik Bülteni*, 7(2), 113-118.
- Öner, S., Buğdaycı, R., Şaşmaz, T., Kurt, A. ve Toros, F. (2004). Mersin Çıraklık Eğitim Merkezi öğrencilerinde depresyon sıklığı ve etkileyen faktörler. *Ttb Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 5(18), 36-42.
- Özmen, M. B. (1997). *Çıraklık eğitim merkezine devam eden çırakların benlik algısını etkileyen faktörler* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Ondokuz Mayıs Üniversitesi.
- Peltzer, K. (2009). Prevalence and correlates of substance use among school children in six African countries. *International Journal of psychology*, 44(5), 378-386.
- Resmî Gazete. (1986). 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanunu. Cilt:26, Tertip:5. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.3308.pdf> adresinden 25.08.2022 tarihinde erişildi.
- Resmî Gazete. (1973). 1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu. Cilt: 12, Tertip:5, Sayfa: 2342. <https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuatmetin/1.5.1739.pdf> adresinden 25.08.2022 tarihinde erişildi.
- Sağdıç, M. (2009). Burdur Küçük Sanayi Sitesi çalışanlarının mesleklerine ve eğitimlerine ilişkin görüşleri. *Yeni fikir Uluslararası Akademik Fikir Araştırma Dergisi*, 2(2), 35-50.
- Sarı, B. ve Çiftçi, S. (2023). Velilerin sahip oldukları ebeveyn tutumlarının öğretmen, öğrenci ve sınıfa yansımalarının incelemesi. *Ahmet Keleşoğlu Eğitim Fakültesi Dergisi*, 5(3), 14001420.
- Senar, N. ve Garip, M. (2013). *Türkiye’de eğitim sistemi ve eğitim imkânları*. İstesob Yayınları.
- Smolin, D. M. (2000). Strategic choices in the international campaign against child labor. *Human Rights Quarterly*, 22(4), 942-987.
- Sütölük, Z., Nazlıcan, E., Azizoğlu, A. ve Akbana, M. (2005). Yüreğir Çıraklık Eğitim Merkezi öğrencilerinde depresyon sıklığı ve nedenleri. *Ttb Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 6(23), 23-26.
- Şenol, D. ve Mazman, İ. (2014). Yoksulluğun getirdiği çocuk ve genç işgücü. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3, 243-259.
- Talu, E. ve Kurt, D.G. (2022). Covid-19 salgınının çocuklar üzerindeki akademik ve psiko-sosyal etkileri. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 172-189.
- Tanyaş, B. (2014). Nitel araştırma yöntemlerine giriş: Genel ilkeler ve psikolojideki uygulamaları. *Eleştirel Psikoloji Bülteni*, 5(1), 25-38.
- Taş, M. A. ve Özmen, M. (2019). Meslek seçiminde aile desteği ve kariyer uyum yetenekleri ilişkisi: Olumlu gelecek beklentisinin aracılık rolü. *Avrasya Uluslararası Araştırmalar Dergisi*, 7(16), 736-761.
- TİSK (1995). *Küçük Ölçekli Metal Sanayii İşverenlerinin Çalışan Çocuklara İlişkin Duyarlılıklarını Artırmak Konulu Tisk-Ipec Projesi Anket Çalışması*. TİSK.
- Turla, A., Tomak, L. ve Pekşen, Y. (2009). Çıraklık eğitim merkezine devam eden gençlerin iş yerinde istismara uğrama sıklığı. *Türkiye Klinikleri Pediatri Dergisi*, 18(3), 167-173.
- TÜİK. (2023). İstatistiklerle Gençlik, 2022. 49670 Sayılı Haber Bülteni. Açık internet adresi adresinden 12.12.2023 tarihinde erişildi.
- Türkkan, A., Nacarküçük, S., Kayıhan, P., Nalan, A., ve Aytekin, H. (2015). Gemlik sanayi sitesinde işyerlerinde çalışma ortamı ve koşullarının değerlendirilmesi. *TTB Mesleki Sağlık ve Güvenlik Dergisi*, 3(12), 19-24.
- United Nations. (2013). Definition of youth. <https://www.un.org/esa/socdev/documents/youth/fact-sheets/youth-definition.pdf> adresinden 23.07.2024 tarihinde erişildi.
- Üzümcü, A. F. (2016). *Çıraklık eğitiminin suça sürüklenmiş çocukların topluma kazandırılmasındaki rolü: Ankara Çocuk Eğitimi örneği* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Anadolu Üniversitesi

- Yağar, F. ve Dökme, S. (2018). Niteliksel araştırmaların planlanması: Araştırma soruları, örnekleme seçimi, geçerlik ve güvenilirlik. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 3(3), 1-9.
- Yazgan, Ç.Ü. ve Suğur, N. (2019). Yukarıya doğru hareketlilikte bir imkân ve sınırlılık olarak Türkiye’de meslek liseleri: Eskişehir örneği üzerine sosyolojik bir araştırma. *“İş, Güç” Endüstri İlişkileri ve İnsan Kaynakları Dergisi*, 21(3), 65-86.
- Yeşilkaya, F., Topalhan, T. ve Ünal Miçooğulları, S. (2020). Eğitim-istihdam ve eğitim-gelir etkinliği: Yükseköğretime katılımın OECD ölkeleri bazında panel veri analizi. *SGD-Sosyal Güvenlik Dergisi*, 10(2), 413-430.
- Yıldırım, A. ve şimsek, H. (2011). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, H. O. (2008). *Dünyada ve Türkiye’de çocuk işçiliği ve özel bir örnek olarak İstanbul ilinde otomotiv küçük sanayiinde çalışan çocuk işçi ve çıraklar* [Yayılanmamış yüksek lisans tezi]. Kadir Has Üniversitesi.
- Yılmaz, B. (2002). *Çıraklık eğitimine devam eden 14-19 yaş arasındaki çalışan gençlerin sosyo-kültürel yapıları ve eğitim problemleri* [Yayımlanmamış doktora tezi]. Marmara Üniversitesi.